

ZLINSZKY JÁNOS ÉS A RÓMAI KÖZJOG

PÓKECZ KOVÁCS Attila
egyetemi docens (PTE ÁJK)

Zlinszky János életművében meghatározó szerepet játszott a római közjog kutatása. A római magánjog valamint a magyar és az európai jogtörténet jeles művelőjeként külföldi utazásai során szembesült azzal a ténnyel, hogy a római *ius publicum*nak ugyanolyan hatása van a modern világunkra, mint amennyi a *ius privatum*nak. Pályafutása során számos római közjoggal kapcsolatos tanulmányt, szócikket megjelentetett. Rövid értekezésemnek témájául ezeknek az írásoknak az összegzését tartalmazó, az Osiris-Századvég Könyvtár sorozat részeként 1994-ben közzétett „*Ius publicum*” című monográfiáját kívánom elemezni, értékelni és méltatni.¹

A római közjogról szóló műve megjelenésének időpontjában Zlinszky János egyúttal alkotmánybíró is volt, így a magyar közjogászai életpálya csúcsáról érzékelhette a *ius publicum Romanum* szellemének évszázadokon át sugárzó hatását a 20. századi magyar közjogra.² Zlinszky mélyrehatóan ismerte a német jogtudományi szakirodalmat, így nem meglepő, hogy a kötet végén található irodalomjegyzékben az e nyelven megjelent művek túlsúlyban. Ugyancsak német hatás érhető tetten abban is, hogy a kötetben többször utal Mommsenre,³ valamint a római vallástörténet vonatkozásában Kurt Latte vallástörténészre.⁴

Theodor Mommsen a 19. század legnagyobb hatású romanistájaként az egyetlen római jogász volt napjainkig, aki Nobel-díjat is kapott 1902-ben a „*Römische Geschichte*” címmel megjelent művéért.⁵ Mommsen közjogi tárgyú munkássága meghatározó befolyást gyakorolt a 19. század végének és a 20. század elejének e tárgykörben folytatott kutatásaira.⁶ Mommsent ugyan minden idők egyik legnagyobb római történészének és római jogászának tartják, számos római közjoggal

¹ ZLINSZKY János: *Ius publicum. Római közjog*. Budapest, Osiris-Századvég, 1994.

² ZLINSZKY (1994) i. m. 89–90.

³ Alfred HEUSS: *Theodor Mommsen und das 19. Jahrhundert*. Stuttgart, Franz Weiner Verlag, 1996.

⁴ ZLINSZKY (1994) i. m. 167.

⁵ Theodor MOMMSEN: *Römische Geschichte. Bde. 1-3*. Leipzig, Weidmann, 1854–1856.

⁶ Theodor MOMMSEN: *Römisches Staatsrecht I-II*. Leipzig, Verlag von S. Hirzel, 1874.

kapcsolatos teóriája azonban megdőlt, illetve az időközben talált feliratok, archeológiai leletek fényében átértékelődött.⁷ Miután Zlinszky művére is ő gyakorolta a legnagyobb hatást, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy az ő római közjogi felfogását két német szerző, Wilhelm-Adolf Becker és Joachim Rubino szemlélete formálta.⁸ Mommsen még közjogi kötete első kiadásának előszavában is hivatkozik Becker művére, és nagyrabecsülését fejezi ki mestere iránt,⁹ akinek halálát követően a művet (*Handbuch der römischen Alterthümer*) 1849-től Karl Joachim Marquardt folytatta és fejezte be, majd ő kérte fel Mommsent a Becker-kézikönyv átdolgozására is.¹⁰ Már tanulmányai során meghatározó befolyással volt Mommsen római közjogi felfogására Joachim Rubino, akinek 1843-ban disszertációja egy példányát is elküldte. Rubinónak az 1839-ben Kasselben megjelentetett római alkotmánytörténete feltehetően feledésbe merült volna, ha Mommsenre nem gyakorolt volna ekkora hatást.¹¹ Giovannini egy a 20. század végén írt tanulmányában megállapította, hogy Becker és Rubino szemlélete mögött Niebuhr felfogását kell látnunk, akinek teóriái és a római történetről írt munkája szintén ismertek voltak az ifjú Mommsen előtt.¹²

E szerzők mellett Kurt Latte német vallástörténész munkájára érdemes még felhívni a figyelmet, hiszen a római közjog fejlődését jelentős mértékben befolyásolták a szakrális rítusok és a vallási alapú érvelésmódok.¹³

A hagyományos római közjogtörténeti művek elsősorban az alkotmánytörténetet helyezik vizsgálódásaik középpontjába, s így a római királyság, a köztársaság és a császárság korának intézménytörténeti fejlődésére koncentrálnak, és bár Zlinszky műve is tartalmaz ezzel kapcsolatos fejtegetéseket, azonban ő a római közjogot szélesebb felfogásban értelmezte. Megfogalmazása szerint: „A római jogban minden olyan jogviszony, amelyben a római állam érdekelt, vagy amelyben a magisztrátus, az államhatalom szerepel, a közjoghoz, a *ius publicum* keretébe tartozik.” E felfogás következménye a mű szerkezeti felépítése is, amely így kilenc nagyobb részre tagolódik: I. Az ősi Róma állama, II. A római *respublica*, III. Jogrendszer, IV. A *ius publicum* eljárásai, V. A személyi jog, VI. A dologi jog, VII. Kötelmi jog, VIII. „A háború és béke joga”, IX. A császárság közjoga. A továbbiakban ezt a felosztást követve kívánom méltatni Zlinszky János közjogi monográfiáját.

⁷ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intéstitúciói*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2015. 134.

⁸ Adalberto GIOVANNINI: Die Niebuhr à Mommsen: Remarques sur la genèse du „Droit public”. *Cahiers du Centre Gustave Glotz*, 3., (1992) 168.

⁹ Theodor MOMMSEN: *Römisches Staatsrecht I*. Leipzig, Weidmann, 1854. VII–VIII.

¹⁰ Wilhelm Adolf BECKER: *Handbuch der römischen Alterthümer*. Leipzig, Weidmann'sche Buchhandlung, 1843–1846.

¹¹ Joachim RUBINO: *Untersuchungen über römische Verfassung und Geschichte*. Kassel, J. C. Krieger, 1839.

¹² GIOVANNINI i. m. 168–172.; Barthold Georg NIEBUHR: *Römische Geschichte, Erster Theil*. Berlin, Reimer, 1811.

¹³ Kurt LATTE: *Römische Religionsgeschichte*. München, Beck, 1960.

Már az első fejezetnél, az ősi római állam bemutatásánál kialakul az olvasóban a meggyőződés, hogy Zlinszky a római közjog igazi mestere. Miután ebből a korszakból több publikációt is közzétett, megállapíthatjuk, hogy az ősi római állam értő szakembere.¹⁴ Az archaikus viszonyokat bemutató római jogász és jogtörténész mellett a művelt 20. századi jogtudós képe is felsejlik a sorok mögött, különösen akkor, amikor az államot létrehozó közösségek kapcsán – ugyan kissé ironikus hangnemben – párhuzamot von Rousseau társadalmi szerződése és az ősi római társadalom között.¹⁵ Az alkotmánybíró tekintélyét érezzük akkor, amikor a római királyság kialakulásának taglalása során megállapítja, hogy „Ha a teljes közösségnek van valamilyen beleszólása a keretek változásába, és a hatalom tartja magát bizonyos alapvetően megállapított társadalmi normákhoz, úgy mondjuk, hogy ez az állam jogállam.”¹⁶ Róma tekintetében ő a városalapítás útján létrejövő állam mellett érvel, szemben a magyar ókortudomány körében általánosnak mondható szerves biológiai fejlődéstannal.¹⁷ A római királyság kapcsán Zlinszky még Mommsen felfogását követi – amit a kutatások mai állása szerint már nem lehet elfogadni –, miszerint annak fennállása alatt egységes államforma volt.¹⁸ Ezzel szemben inkább két, egymástól élesen elkülönülő korszakra bontható. Az első a Kr. e. 620-ig terjedő patriarchális királyság vagy preetruszk időszak, amit az etruszk uralom követett (Kr. e. 509-ig).¹⁹

A mű második szerkezeti egysége, „A római *respublica*” a köztársaság intézményeit mutatja be. Véleményem szerint találó az a megoldás, amikor Zlinszky a köztársaság kialakulása kapcsán a plebejusok szerepét, illetve a patriciusok és a plebejusok közti közjogi kompromisszumot állítja nyitó gondolatainak gyűjtőpontjába. A műben a hagyományos köztársasági államszervek triász (magistratusok, népgyűlések, *senatus*) körében kissé háttérbe szorul a *senatus* működése, a szerző pedig a magistratusok hatalmát emelte ki, ami szerinte egy egységes, de időben osztott teljhatalom volt.²⁰

Az alkotmánytörténeti korszakok időrendjét megszakítva a királyság és a köztársaság elemzése után Zlinszky a harmadik szerkezeti egységben a római jogrendszert mutatja be.²¹ Itt lényegében a római magánjogi tankönyvek jogforrástánát ismerte-

¹⁴ ZLINSZKY János: Állam és jog az ősi Rómában. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997.; János ZLINSZKY: Punitio á Rome avant les XII Tables. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, V/4., (1990) 97–115.

¹⁵ ZLINSZKY (1994) i. m. 24.

¹⁶ ZLINSZKY (1994) i. m. 25. és 32. „Mondhatjuk, hogy kezdetleges formában ugyan, de a korai római királyság jogállam volt.”

¹⁷ FERENCZY Endre: *Itália őskora és az itáliai népek története a római királyság bukásáig*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989. 28–32.; ALFÖLDY Géza: *Római társadalomtörténet*. Budapest, Osiris, 2002. 18–19. A római közjogi szerzők közül ld. PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2014. 15–19.

¹⁸ FERENCZY Endre – MARÓTHY Egon – HAHN István: *Az ókori Róma története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998. 45.

¹⁹ FERENCZY–MARÓTHY–HAHN i. m. 45.; PÓKECZ KOVÁCS i. m. 15–26.

²⁰ ZLINSZKY (1994) i. m. 44.

²¹ BESSENYŐ András: *Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2010⁴. 9–58.; FÖLDI–HAMZA i. m. 68–99.; BENEDEK Ferenc – PÓKECZ

ti közjogi szempontból. Nagyon értékes a szerző fejezetet záró gondolata miszerint Róma bár sose volt demokratikus hatalom, mégis jogállam volt.²²

A negyedik címszó alatt „A *ius publicum* eljárása” megjelöléssel a *questio* (kérés, nyomozás) és a *cognitio* (megismerés, tájékozódás) eljárási szabályait ismerteti röviden a szerző. Találón állapítja meg a peres eljárás és az általa római közigazgatási eljárásnak nevezett procedúra közti különbséget. Míg a polgári per rituális és formális, addig a közigazgatási eljárás kötöttségektől mentes és hatékonyságra törekvő volt.²³

Az ötödik szerkezeti egységben „Személyi jog” címmel a mai felfogásunk szerinti magánjoghoz tartozó témákat elemzi Zlinszky. Itt kerít sort az állam jogalanyiségának, a közjogi testületek viszonyainak, illetve az általa „közjogi egyedeknek” jelölt városok, egyesületek jogi személyiségének vizsgálatára.²⁴ Érdemes megjegyezni, hogy a kérdés közjogi jellege erősen vitatható, mert a felsorolt jogalanyok ide tartoznak ugyan, de az itt kifejtett jogi problémákat számos tankönyv és kézikönyv is a *ius privatum* körébe sorolja.²⁵ E kérdések közjog keretei közötti tárgyalásának mégis az a szerző által már a kötet elején leszögezett megközelítés ad létjogosultságot, miszerint minden jogviszony közjogi, amelyben az állam vagy a *magistratus* érdekeltként szerepel.

A „Dologi jog” című hatodik fejezet a *ius publicum* vagyoni jogát, az állami ingatlanok szabályait, az államkincstár és az állam öröklésének jogi kérdéseit fejtegeti. Meglátásom szerint indokolt ezeknek a fontos közjogi témáknak külön fejezetben való tárgyalása, azonban a dologi jog megjelölést, mint az abszolút szerkezetű jogviszonyok összefoglaló kategóriáját zavarónak érzem, mivel itt a szerző az állam örökösi mivoltáról és a közalapítványokról is értekezik.²⁶

Ezzel szemben a hetedik, „Kötelmi jog” cím alatt összefoglalt problémák jogilag pontosan körülhatárolható jogterületet takarnak. A magánjogi kutatások rámutattak arra a jelenségre, miszerint a római közjog szabályai döntő befolyást gyakoroltak a magánjogi szerződések fejlődésére is. Ezek közül a szerző által is részletesen tárgyalt közjogi adásvétel (*emptio publica*) és a *locatio conductio* különböző formái, mint a dologbérlet, a munkaszerződés, valamint a vállalkozási szerződés emelhető ki. Ezek mellett a szerző röviden összefoglalja a társasági (*societas*) és a megbízási (*mandatum*) szerződés létrejöttékor a római *magistratusok* szerepének jogi szabályozását is.²⁷

A nyolcadik fejezet („A háború és béke joga”) a mai értelemben vett nemzetközi jog római előképeit villantja fel egy humanista jogásztól, Grotiustól kölcsönzött cím-

KOVÁCS Attila: *Római magánjog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2015³. 48–75.

²² ZLINSZKY (1994) i. m. 95.

²³ ZLINSZKY (1994) i. m. 96–97.

²⁴ ZLINSZKY (1994) i. m. 105–123.

²⁵ BESSENYŐ i. m. 149–153.; FÖLDI–HAMZA i. m. 231–235.; BENEDEK–PÓKECZ KOVÁCS i. m. 125–128.

²⁶ ZLINSZKY (1994) i. m. 139.

²⁷ ZLINSZKY (1994) i. m. 140–159.

adással. Az antik római nemzetközi kapcsolatok mellett itt szerepelnek a római állam közjogának szerves részét képező szakrális jogra vonatkozó ismeretek is.²⁸

A kilencedik fejezet „A császárkor közjoga” címmel kissé lakonikusan ugyan, de a *principatus* és a *dominatus* korának államszervezetét és igazgatását mutatja be. A *principatus* Zlinszky a Mommsen által kialakított felfogásnak megfelelően *dyarchiának*, azaz a *senatus* és a *princeps* kettős hatalmának tartja.²⁹ A *princeps* teljes államéletre gyakorolt befolyásának figyelembevételével – valamint az újabb szakirodalomban általánosan elfogadott nézetre is tekintettel – inkább köztársasági formával leplezett *monarchiának* kell tekintenünk a *principatus* államszervezetét.³⁰ A monográfia egészét tekintve e fejezet vonatkozásában indokolt leginkább a jövőre nézve a részletekbe menő tudományos kutatások folytatása, hiszen ez a történelmi időszak az, amelyik a későbbi korok közjogára jelentős befolyást gyakorolt.

Zlinszky János közjogi monográfiájának megjelenése új korszakot indított el a magyarországi római jogi kutatások területén. Felismerve a hazai romanisztika magánjog-központúságát új iskolát alapított, és tanítványai folytatták kutatásait a *ius publicum* köréből. Közülük elsőként kell említenünk Szabó Béla professzort, a debreceni egyetem római jogászát, aki a római köztársaság törvényeiről írt tanulmányt, illetve egy elsősorban oktatási célból készített, áttekintő római közjogi jegyzet szerzője is egyben.³¹ Mellette mindenképpen ki kell emelnünk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán tanszékvezetőként tevékenykedő utódát, El Beheiri professzor asszonyt, aki elsősorban a *ensor*, a *senatori* rend jogállása, a közjog és az erkölcsök, valamint a római család és a közjog viszonya terén közzétett tanulmányaival szerzett tudományos hírnevet.³² Kiemelendő még a miskolci római jogászok és jogtörténészek közül Gedeon Magdolna, Sáry Pál és Bajánházy István munkássága.³³ Sáry Pál egyrészt a római köztársaság közjogi intézményeivel és

²⁸ Ezt a kérdést tárgyalja újabban példás szakértelemmel Nótári is. Ld. NÓTÁRI Tamás: *Római jog*. Szeged, Lectum Kiadó, 2013. 321–355.

²⁹ ZLINSZKY (1994) i. m. 180–181.

³⁰ BENEDEK–PÓKECZ KOVÁCS i. m. 34.

³¹ SZABÓ Béla: A korai római köztársaság „törvényei”. *Klió*, 1., (1996) 59–66.; SZABÓ Béla: *Előadások a római állam- és jogtörténet köréből*. Miskolc, Biber Kiadó, 1999.

³² NADJA EL BEHEIRI: Lex Claudia de nave senatorum. *Revue internationale des droits de l'antiquité*, 48., (2001) 57–64.; EL BEHEIRI Nadja: A censori regimen morum mint politikai eszköz. In: KAJTÁR István – SZEKERES Róbert (szerk.): *Jogtörténeti Tanulmányok 7*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2001. 163–168.; EL BEHEIRI Nadja: Lex Oppia, jog és erkölcs egy korai római törvény tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 4., (2003); NADJA EL BEHEIRI: Die römische Zensur: Ein entwicklungsgeschichtlicher Abriss. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 44., (2004) 47–98.; EL BEHEIRI Nadja: A censor tevékenységének büntetőjogi jellege. In: JAKAB Éva (szerk.): *Tanulmányok dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, 2004. 9–43.; EL BEHEIRI Nadja: Regimen morum. *Jogtörténeti Szemle*, 1., (2005) 163–169.; NADJA EL BEHEIRI: *Das regimen morum der Zensoren. Die Konstruktion des römischen Staatsrechts*. Berlin, Duncker und Humblot, 2012.

³³ MAGDOLNA GEDEON: Die Aedilen und die Unterhaltungsindustrie im antiken Rom. In: Peter MACH – Matej PEKARIK – Vojtech VLADAR (eds.): *Constans et perpetua voluntas: Pocta Petrovi Blahovik 75. narodeninám*. Trnava, 2014. 177–185.

Sulla reformtörvényeivel,³⁴ másrészt a *principatus* bírósági szervezetrendszerével,³⁵ harmadrészt a *dominatus* korának jogkérdéseivel foglalkozik.³⁶ Bajánházy István tudományos tevékenysége a római köztársaság kora közjogi kérdéseinek tisztázására irányul.³⁷ A tanítványok tudományos elismertsége alapján tehát joggal beszélhetünk eredményesen működő Zlinszky János alapította közjogi iskoláról Magyarországon. Mindez alátámasztja az ókori bölcsesség igazát, miszerint „*Non omnis moriar*”, azaz nem halok meg egészen.³⁸

³⁴ SÁRY Pál: A lex Cornelia de sicariis et veneficis. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 19., (2001) 301–325.; SÁRY Pál: A lex Cornelia de iniuriis. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 20., (2002) 137–155.; SÁRY Pál: A köztársaság kori Róma hadiadója. *Klió*, 3., (2008) 43–45.; SÁRY Pál: Imperium, potestas és a pomerium a köztársaság kori Rómában. *Klió*, 4., (2008) 86–88.

³⁵ Pál SÁRY: The Roman Senate as a Criminal Court under the Principate. In: Ladislav VOJÁČEK – Pavel SALÁK – Jiří VALDHANS (eds.): *Days of Law 2013. VII. International Conference „Days of Law”*. Brno, 2014. 242–252.

³⁶ SÁRY Pál: Titkos ügynökök a császárkori Rómában. *Debreceni Szemle*, 10., (2002) 528–536.; SÁRY Pál: Pogány birodalomból keresztény birodalom: A Római Birodalom kereszténnyé válása a Codex Theodosianus tükrében. Budapest, Szent István Társulat, 2009.; SÁRY Pál: Iustinianus egységtörekvései egyházügyi téren. *Iustum Aequum Salutare*, 2010/4. 203–214.; SÁRY Pál: Iustinianus császár egyházpolitikai rendelkezései. Budapest, Szent István Társulat, 2012.; SÁRY Pál: Nagy Theodosius „Cunctos populos” kezdetű rendeletének elemzése. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 30/1., (2012) 147–160.

³⁷ BAJÁNHÁZY István: A választási rendszer Rómában. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai* 2/1., 3., (2002) 47–75.; BAJÁNHÁZY István: A diktatúra intézménye Rómában. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 20/1., (2002) 31–58.; BAJÁNHÁZY István: A senatus mint a köztársaság irányítója Livius alapján. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 25/1., (2007) 33–61.; BAJÁNHÁZY István: Az államkincstár a köztársaság kori Rómában. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 26/1., (2008) 7–33.; BAJÁNHÁZY István: A lovagi rend (ordo equester) a köztársasági kori Rómában. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 27/1., (2009) 1–31.; BAJÁNHÁZY István: A fetialisok szerepe a római állam külkapcsolataiban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 31., (2012) 7–25.; BAJÁNHÁZY István: „Agri trientabuli” a harmados földek kérdése a római köztársaságban, *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Series Iuridica et Politica*, 33., (2015) 7–21.

³⁸ Horatius, *Carmina*. 3, 30, 6.